

OBYWATEL (609) *sb m*

obywatel (606), **obywaciel** (3); *obywaciel LubPs* (2); *obywatel : obywaciel SarnStat* (293:1).

o, a oraz e w przypadkach zależnych jasne (w a 8 r. błędne znakowanie); w N sg é : e SarnStat (9:4).

*sg N obywatél (38). ◇ G obywatela (18). ◇ D obywatelowi (16). ◇ A obywatela (12). ◇ I obywatelem (8); -em (4), -(e)m (4). ◇ pl N obywatele (164). ◇ G obywatelów (108); -ów (50), -(o)w (58). ◇ D obywatelóm (106), [obywaciel(e)m]; ~ -óm (33), -om (32), -(o)m (41); -óm:-om SarnStat (33:32). ◇ A obywatele (74), obywatelów (10); -ów *Phil*; -e: -ów *ModrzBaz* (5:1), *SarnStat* (23:8); -ów (8), -(o)w (2). ◇ I obywatelmi (39). ◇ L obywateloch (2), obywatelach (1); -och : -ach *SarnStat* (2:1). ◇ V obywatele (13).*

Sł stp brak, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

Mieszkaniec kraju lub terytorium, członek społeczności, w polskich tekstach prawnych przeważnie członek narodu będący właścicielem majątku i posiadający prawa i przywileje najwyższe; incola Modrz, Calep, JanStat, Cn; habitator Vulg, PolAnt, Calep, Cn; civis Vulg, Modrz; inhabitator JanStat, Cn; terrigena, regnicola JanStat; vir loci Cn (609) : MetrKor 37/2v; MurzNT 196; Leop Ier 4/7, 9/11, 44/22; Zyemiá thá do ktoreiefcie nas łali/ obfita ieft [...] obywátele wielkie á mocne ma BielKron 40v, 75v, 446, 457 [2 r.]; vrząd naprzednieyfzy zwierzchności ten ieft; łtárác łie [...] o bełpieczne włzem obywátelom miefzkánie. WujJud 3v; WujJudConf 213v; Y rzeczeńz/ Iehowo ty mowiłes o mieyfcu tem/ że ie małz wyciąć/ áby w niem nie było obywátelá/ od człowieká áż do bydłęcia BudBib Ier 51/62, Is 33/24, Ier 2/15, Soph 2/5; zwierzchny Pan/ ma być powodem y łtrożem pokoiu á zgody miedzy obywátelmi ModrzBaz 21v; káżdemu obywátelowi dozwalano o vrzędy prośić ModrzBaz 43, 3 [2 r.], 15v, 19v [2 r.], 21v (27); Calag 154b; ią [św. Dymngę] obywátele więcey vczćić á ciáło iey z kámieniá w łrebro włóżyć chćieli SkarŻyw 488, 422, 503; Z tychże też Dodoneow obywátele Rodum Inłwę opánowali/ y wiele Portow y Krain w Aziey StryjKron 15, 26; BielSat G3; Calep 469a, 521; Pożytek też łtąd żaden nie rołcie/ y owłzem theż ieft przyczyną do zguby páńłtwom/ gdy Obywátele miedzy łobą s łtrony godności y pożytków łprzeczáią łie Phil Q4, B2 [3 r.], I4, L4, R2, R3, R4; Władyłław łágełło, przywileie włzytki, y wolności, włzytkim obywátelóm dáné, potwierdza. SarnStat 53; Król obiecuie obywátelóm łzkody ná woynie podięté nágrádzác. SarnStat 883 marg, 11, 70 marg, 156 [2 r.], 162, 171 (42); práwo ktore ták wynáyduie/ niezbożne ieft [...] Bo Cmetonem ábo Kmieciá vczyniło gorzey niż niewolnikiem. A to názwifko wyraża Ciuem ábo Colonum, obywátelá y rolniká. PowodPr 68, 44; w tym miełćie obywátelow włzytkich cztery łą łtany. SkarKaz 633b; Bo powłzechne ná pożytek włzytkich obywátelow máią być vłtáwy. SkarKazSej 698b.

obywatel czego (266): KromRozm III Gv; LubPs hhv; Przeklinayćie ziemię Meros/ rzekł Angioł Páńłki: złorzecćie obywátelom iey Leop Iudic 5/23, Is 42/10, Ier 23/14, 50/21, Ez 26/17; Gedeon [...] wieżę y miáłto Phánuel przewrocił y pobił obywátele ich. BielKron 50v, 15v, 90v, 101 v, 334v, 352v, 445v; KuczbKat 140; BudBib b, Lev 25/10, Ier 20/6, 21/6, Is 23/2 (8); BiałKaz Lv; Niebyliby áni mierźieni/ áni tak obćiążłwi oney kráine [!]/ ktoreyby fię iuż obywátelmi złtáli ModrzBaz 126v, 71, 105v, 126 [2 r.]; [Jest w koniec gór Rakuskich miejsce głębokie] iż wodá w niem wielka wleie/ y ryb wielkich y różnych dołtátek [...] że ónychże mieyfć obywátele/ nietylko ich przelówić [...] ále kiedy ná Wiołnę ośiąka/ pozbiérác ledwé mogá Oczko 9v; [Romualdowi] powiedziano/ iłz obywátele

wsi onych w okolicy (dowiedziawfzy fię iŝz od nich precz iŝc chce) z ŝmutku wielkiego zabić go máią *SkarŻyw* 572, 436; *ActReg* 135; *Phil* K4, M2; obywatele [*Malty*] oŝobliwe nabożeńŝtwo máią ku Páwłowi S. *WujNT* 508, 666; ODpráwiwfzy opińáni Woiewodze y ŝpól vrzędników, y obywatelów powiátowych Woiewództw: káżdego vrząd iego, będe wiliczał y Tytuły *SarnStat* 240; Woiewody/ Komendory/ obywatele ŝrony náŝzcy y Zakonu/ kórzcy byli nie przyŝięgli/ nowými przyŝięgámi będzie vgruntowan. *SarnStat* 1081, 156, 188, 349, 385, 456 (23); poŝtanowienie było/ áby obywatele wfzyŝtkich páńŝtw ze dwudzieŝtu włok [koń] ŝtáwić mieli *GrabPospR* L3, L4 [2 r.]; *SkarKazSej* 702b. Cf *W połączeniu z nazwą miasta*, »kościół obywatele«, »obywatel Rzeczypospolitej«, »obywatel szlacheckiego rodu«, »obywatel ŝwiata«, »obywatel [*jakiej*] ziemie«.

obywatel czyj [pron poss] (34): rzekłá [*Saba do Salomona*] O krolu ktoby nie wielbił Pána Bogá/ y twey ziemie y twych obywatelów *BielKron* 78, 107v, 372, 399; *WujJud* A5; Iáko Sternik naywięcej ma mieć ná baczeniu ŝczęŝliwe żeglowanie/ Lekarz zdrowie chorego/ Hetman zwycięŝtwo/ ták Sprawcá Rzeczypospolitey ŝczęŝliwe á ŝpokoyne obywatelów ŝwoich życie *ModrzBaz* 22v, [16], 18v, 20, 21v, 23 (13); CHcemy/ áby káżdy Woiewodá w ŝwym Woiewództwie miał moc [...] rzemieŝnikóm wfzelkim y kárczmarzóm/ pewná miárę y obyczay przedáwánia rzeczy w ich rzemieŝle poŝtanowić: áby obywatele náŝcy y ich ludzie przedáwaniem nie byli vcífkáni. *SarnStat* 285, 155, 157, 350 [2 r.], 692, 694 (17).

W połączeniu z nazwą miasta, kraju, terytorium lub przymiotnikiem od tej nazwy [w tym: G n-loc (73), ai (41); obywatel + nazwa (103), nazwa + obywatel (11)] (114): Słuchayćie mię mężowie Iudŝcy/ y wfŝyŝcy obywáthele miáŝthá Ieruzálem *Leop 2.Par* 20/20; Miecz (przyidzie) ná Cháldeyczyki/ mowi Pan: y ná obywátele Bábitońkie *Leop Ier* 50/35, *Iudic* 9/23, 26, 20/15, *2.Par* 20/22, 23 (13); *BibRadz 1.Par* 4/23; krol Maurytáńki [...] woynę Kártáginieńkim obywatelóm włóżył. *BielKron* 75v, 84 [2 r.]; Vŝyŝyŝeli ludzie y zádrzeli/ popadł ŝtrách obywátele páleŝtyńskie *BudBib Ex* 15/14; obywátele Giweoná poŝyŝyŝeli co był vczynil Iehoŝzua Ierychowi y Háiowi *BudBib Ios* 9/3, I 20a *marg*, *Ex* 15/15, *Ios* 17/7, 11 [4 r.] (27); *BudNT Act* 21/39; było przekłętwo [...] nád Izráeńkim ludem/ gdy Achánes ŝyn Zary [...] táiemnie pobráł był niektore rzeczy obywatelów Ierichońkich. *ModrzBaz* 143v, 42v, 46; Latopisce [...] zgodliwie ŝwiádczą iŝz [...] ŝie tu Włofzy z ŝtáremi obywatelami Zmodźkimi [...] rozmnożyli *StryjKron* 81; Rozmowá [...] ŝtárych obywatelów Krákwófkich/ o przemiennoŝci ninieyŝzego wieku *BielRozm* 1; *ActReg* 39, 45 [2 r.], 46 [2 r.]; Ieŝt to tedy pożyteczno Rzeczypospolitéy: áby iednym y iednákim Práwem/ ták Krákwóianie [...] iáko y Wielkiéy Polŝki obywátele [...] ŝie ŝádzily *SarnStat* 51; ná mieŝcie Poznánium Koronie wiele náleży/ á zwłáŝczá obywatelóm Wielgopolŝkim *SarnStat* 970, 8, 9, 35 [2 r.], 70 [2 r.] (56); *SkarKazSej* 666a, 675b. Cf »obywatele koronni, Korony«.

W połączeniach szeregowych (19): będziemy povinni takove vrzędny adóŝtoyenŝtwa na potem Naprzod kv Seymv nizliŝie Syem Valny pocznie, yednem ludzióm obywatelióm y ofiadlem woney Ziemi, vedlie Przivileyow y statutu rozdacz. *ComCrac* 14; Rycérztwo téz/ Szláchte/ Wáŝŝáły/ y inné obywátele/ mieŝczány/ y kóždé poddáné duchowné y ŝwietckie prerzeczonych Powiátów [...] wyŝwobodzamy [*Nobiles, Vasallos, Terrigenas, cives et quoslibet subditos* [...] *absoluimus JanStat* 869] *SarnStat* 1091, 135, 451, 658, 891 (19).

W przeciwstawieniach: »obywatel(e) ... cudzoziemiec (6), gość, krol, postronni ludzie (osoby) (2), postronny nieprzyjaciel (2), pan (= *władca*) (3), przychodzień (8)« (23): śmierć [króla Zygmunta] nie tylko nas obywatele tej ziemi/ ale y postronne ludzi Krześcijánkie/ záfmućilá. *BielKron* 425, 116v, 258; *WujJud* 21v; *BudBib Lev* 16/29, *Ios* 8/33; iedni máią być/ czyli rozni/ ktorziby fprawy/ tak swoich obywatelów/ iáko też przychodniów y cudzoziemców fadzili [suorum civium quam peregrinorum et advenarum cognoscant]? *ModrzBaz* 89v, 36v, 49v, 72v, 75, 89v, 91, 107; [cnota na stolicy królów usiadła] y tak od nich przyfzláchciona/ że sie królmi nie obywatelmi/ pány nie poddánemi tej Rzeczypospólitéy bydz zdacie. *OrzJan* 53; Ia A. przyśięgam: iż fprawiedliwie [...] będę fadzil [...] niemáiąc respektu [...] ná obywatelá álbo ná przychodnie [civis et peregrini *JanStat* 469] *SarnStat* 561, 71, 194, 244, 554, 706 (8).

W porównaniach (2): obywatele iey [ziemie] (fá) iáko kobyłki/ (*marg*) Albo fzaránicza. (-) *BudBib Is* 40/22; ziemiá iest podnózkim nog iego [Pana]/ y obywatele iey/ mowi Prorok/ v niego iáko mrowki y robaczkowie *SkarKaz* 244b.

W charakterystycznych połączeniach: obywatel domu, miasta (5), miejsc, ostrowu (2), państw (2), powiatu, stron, wsi (2), wyspu.

Przysłowie: zgodne obywatele [...] to fá napewniefze mury R.P. *PowodPr* 56.

Wyrażenia: »dobry obywatel« = *bonus civis* *Modrz, JanStat* [szyk 18:1] (19): Ná dobrego obywatelá nalezy/ żadnego zwycięstwá więcey fobie niewazyć/ iedno to/ ktore zá dozwoleciem praw nábyte *ModrzBaz* 63v, 125v; *ModrzBazBud* π5v; DObry obywatel krothkoćciá fłow oznaczony inaczey być názwan niemoże iedno dobrym mężem y Rzeczypospólithey potrzebnym. *Phil* B, B, B3 [3 r.], D2, F4, G3 (14); *SarnStat* 141, 412.

»ziemskiego kościoła obywatele« (1): my tego żyemfkyego koćciołá obywatele [...] nye yestefmy do końcá prozni nyedofstáthkow dufných y (*marg*) Ecclefiá militans. (-) cyelefnych *KromRozm III* B3.

»obywatele krolestwa, koronni, Korony« = *regnicolae, incolae Regni* *JanStat* [szyk 51:14] (31:26:8): Florian Vnglerius Wyfocze zaczynym Korony Polskiew obywatelom. *FalZiołUng* V 119, V 119; *ActReg* 21, 168; Lódwik Król obiecuie wfzytkie obywatele królestwa któregobykolwiek ftanu byli, przy wolnościach ich zachować. *SarnStat* 53; DLa ważnych przyczyn [...] Lukáfzá Stroyca/ y Ieremia Mogilę narodu Wołofkięgo [...] zá pozwoleniem wfzech ftanów y Połłów ziemfkich/ zá fzláchćice y obywatele Korony téy przymuiemy. *SarnStat* 75; Wárowáli to fobie niektórzy obywatele Koronni Confoederáciá oobliwą: że [...] máią w pokoiu bydz záchowani *SarnStat* 114; wedle tegóz Státutu [...] koždy Królestwá náfzego obywatel/ któregokolwiek ftanu y doftoienftwá iest/ zbieglęgo Kmiećciá będzie powinien wroćić *SarnStat* 935, 6, 20, 40, 61, 66 (57); Naprzod áby był [depozyt Rzeczypospólitej] znácznie y dobrze záłożony/ tedyby przyfzlo ná obywatele Korony wfzytkiew Pobor tych lat zwykly vchwalić *VotSzl* C4v, Ev; *SkarKazSej* 664b, 670b.

»obywatel osiadły« = *terrigena possessionatus* *JanStat* (4): żadného postronnęgo człowieká ná Stároftwo ziemie Bełzkiew nie będziemy przekládáć: iedno obywatelá téyże ziemie osiádłego. *SarnStat* 1054, 702, 894, 1055.

»prosty obywatel« (1): ielli ten/ który o fprawiedliwość względem występku będzie profzon/ ieft profy obywatel [*simplex fuerit terrigena JanStat* 852] á fprawiedliwośćiby vczynić niechciał [...] tedy fzkody [...] z máietności [*iego*] [...] niech będą nágrodzone *SarnStat* 1076.

»przedni, przedniejszy obywatel« (1:1): *BielKron* 299v; Lecz gdzie fię páńftwo kilká fet mil fzerzy/ trudno fię wftytkich przednich obywatelów dokládáć. *SkarKazSej* 691a.

»obywatel Rzeczypospolitej« (4): *Plato* rofkázuie/ obywatela Rzeczypořpolitey [*civem suus*] frozey karác o złodzieyftwo/ niż niewolniká ábo przychodniá *ModrzBaz* 72v; Punkt piąty. A Iż roznym obyczáiem pożytki fwe obywatele Rzeczyp. náfzey biorą *GrabPospR* M, Kv, M.

»obywatelów społeczność, zebranie« = *civilis communio Modrz* [szyk 1:1] (1:1): Rzeczypořpolita ieft zebranie obywatelów/ fpołecznością Práwá/ y Towárzyftwem pożytku złączone *OrzRozm* B2v; *ModrzBaz* 2v.

»obywatel szlachcic; szlachta obywatele« = *regnicola, nobiles JanStat* [szyk 4:3] (4:3): zamki fzlachcicom obywatelóm kráiów tych/ gdzie té zamki leżą/ zleconé y dawané bydź máią *SarnStat* 26; Vítawy Przodków náfzych [...] ná prořbę wftytkiéy fzlachty/ obywatelów [...] którzy przed námi ftánęli [...] rozumieliřmy za rzecz potrzebná odnowić *SarnStat* 909, 74, 157, 921, 1060, 1216.

»obywatel szlacheckiego rodu« (1): Dořtoienftwá ábo vrzędy Króleřtwá, lámym obywatelóm Szlacheckieřo rodu, nie innym máią dáwáć. *SarnStat* 71.

»obywatel řwiata« (1): Rozmiřaly nád to á miey to przed oczymá záwždy/ że [...] nięieřteř obywatel řwiátá/ álie domownik boży *BiałKaz* C2.

»tameszny, tamteczny obywatel« [szyk 4:1] (4:1): *Oczko* A4v; nád Wiliyřkim brzegiem w długie tráby támeřzni obywatele y potomftwo Włótkie grawáło *StryjKron* 76, 11; tedy ie [*roki*] ná prořbę obywatelów támeřnych náznáczamy ná Wtorek blizřy po S. Wáwrzyńcu. *SarnStat* 731, 867.

»tuteczny obywatel« (3): Aczci tych Praktików nie mogli się wiecey nad szesc osob doliczyc oprócz tutecznych Dworskich Obywatelów y Crakowa blisko mieszkáięcych Senatorów *ActReg* 127; tuteczni obywatele zá řwoie zařlugi [*indigenae pro suis meritis: JanStat* 300] y cnoty nád przychodnie řlufźnie máią bydź przekládáni *SarnStat* 71, 909.

»uczciwy obywatel« (1): Nocne biegánia y wołania [...] včźciwym obywatelóm [*honestum civium*] pokoy y odpoczywánie przekaźáią *ModrzBaz* 36.

»obywatel [*jakiej*] ziemie, krainy, kraju« = *habitator terrae Vulg, PolAnt: incola terrae JanStat* [szyk 74:8] (71: 6:5): [*Pan Bóg nasz*] wyrzucił wřlyřtkie pogány/ y Amorreyczyká obywatela tey ziemie do ktoreyiezmy weřzli. *Leop Ios* 24/18, *Ios* 7/9, *Ier* 44/13; *BibRadz* *2, *Iudic* 18/30; W nim [*w mieřcie Kartago, Dydo*] prawá obywatelóm wřzem onego kráiu rządznie wynáláźlá *BielKron* 75v, 75v, 100, 113, 243v, 460v; Przeto (y ia) nie będę folgowáć więcey obywatelóm tey ziemie/ mowi Iehowá. *BudBib Zach* 11/6, *Ex* 34/12, 15, *Ios* 9/11, *Iudic* 11/21; [*syn marnotrawny*] przyřtał (do) iednego obywatela kráiny oney: y pořtał go do dworców řwych pářć řwinie. *BudNT Luc* 15/15; bo mi zá tym przyřźło ná pámieć ono/ co ieft nápiřano. 2. Moy. 23. v. 20. 21. 22 o Aniele [...] zá ktorego pomocá/ obywatele pierwřzy oney ziemie mieli być wyřládzeni. *CzechRozm* 53v; *ModrzBaz* 4v, 15, 19, 25, 39v, 112, 126v; przyzwawřzy Symeoná y Lewiego gromił ie/ mowiáć: řtrwożyliřcie mię y obrzydzili obywatelóm ziemie tey *Skarřyw* 348, 503, 557 [2 r.]; *Phil* C4: *WujNT Luc* 15/15; cźłowiek

pobożny [...] iegli w prawdziwey pobożności do śmierci wytrwa/ iuż iakoby będąc obywatelem oney
iżczęśliwey krainy/ w tym żywocie ma się iako za gościa. *WysKaz* 6; Dośtoieńftwá y wrzędy ziemskie
przez Króla Iego M. tylko obywatelóm Ziem/ osiadłym/ godnym máią bydz dawáne. *SarnStat* 73;
ci przereczeni wżycy Pánowie á obywatele Ziemie Wołyńskiey ná Séymikách powiátowych [...] obierać máią [...] Poły *SarnStat* 1192, 8, 54, 69, 115, 123 (48); Krolowie názy tákże z oltárzá przez
kápłaná moc krolewską y władzą/ zá zezwolenim obywatelow ziemie tey bierzá *SkarKazSej* 681b;
VotSzl E4; [nawýlcz przyprawyłczce mye. do Cananeyczykow Pherefeyczikow habitatoribus terre
huius they zemýe obyvaczelem {przebyvaczele^m} *TomZbrudzBrul Gen* 34/30, *Ex* 34/12].

»zły obywatel« (1): Itráfzliwe záburzenia y rofterki miedzy Pány á zlemi obywatelmi [się] záczyłý
WujJud 21v.

Szeregi: »bliscy a obywatele« (1): Iozue im powiedział: iegliżcie tu blifcy á obywatele tey ziemie/
nam od Bogá dáney: pokoiu zwámi czynić niemożem *SkarŻyw* 503.

»obywatel abo Rzeczypospolitej członek« (1): Ale o tem trudno rozumieć/ áby miał dobrym
obywatelem/ ábo Rzeczypospolitey członkiem być [*bonum civem esse*]/ ktory [...] niechce áni woyny
służyć/ áni się ná póspolitą potrzebę czem przykládać. *ModrzBaz* 125v.

»człowiek i obywatel« = *homo et civis Vulg* (3): niemálfz ni człowieczká ni bydłátká w mieściech
Iudfkich/ y ná vlicách Ierolimfkich/ ktore ípuftolzále fá bez człowieká y bez obywatelá [*sunt
absque homine, et absque habitorem*] *Leop Ier* 33/10, *Act* 21/39; *ModrzBazBud* π5v.

»ludzie i obywatele« = *regnicolae et homines, homines et incolae JanStat* [szyk 2:2] (4): zá
przednieyfe ofoby máią być poczytáni oni ktorzy rozmaitemi cnotámi będąc ozdobieni/ ítáraią się
[...] áby się dobrze fąsiádom íwym/ teyże ziemie obywatelóm/ y wżelákiego ítanu ludzióm [*de suis
civibus, et omni genere hominum*] záchowáli. *ModrzBaz* 39v; *SarnStat* 398, 942. [*Ponadto w połączeniu
szeregowym 1 r.*]

»mieszczanin i (abo, a) obywatel« (5): *BibRadz* I 12v; Czemu ráczey miełczánin/ ábo
ktorykolwiek obywatel [*incolarum quisque ac indigenarum*]/ niemiałby kázáć w dom íwoy ták wiele
wina ábo piwá z kárczmy przynieść/ iakoby iemu y czeládzi iego było dofyć? *ModrzBaz* 36v, 2v;
Miáltá Kráková miełczánóm y obywatelóm iego wżytkim dáruiemy y odpufzczamy do cztérech
Exákciy Poborowych *SarnStat* 963, 976. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 7 r.*]

»obywatel i miłośnik ojczyzny« (2): W tey tedy miłey zgodzie/ dobry obywatel y prawdziwy
miłośnik Oyczyzny ma się kocháć *Phil* B3, P.

»narod (i, albo) obywatele« = *habitans ... gens PolAnt* [szyk 2:1] (3): Wywiodłzy tedy Zydy s swoich
kráin Sálmánázár/ przywiodł iny narod rozmáity álbo obywatele do Zydownfkich kráin *BielKron* 89;
BudBib Soph 2/5; *SarnStat* 1024.

»obywatel i osiadły« (1): Podkomorzy Ziemie Krákówskiey [...] Komorniká godnego przyięglégo
á onych powiátów przereczonych obywatelá y osiadłé⁸⁰ [...] ma náznáczáć *SarnStat* 1218. [*Ponadto
w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»obywatel i poddany« = *terrigena et subditus JanStat* [szyk 4:1] (5): NA oltátek/ áby poddáni y
obywatele króleftwá náłzégó [*subditi et indigenae regni nostri JanPrzyw* 11] [...] praw y przywileiów/

które im dawno od przodków náfzych świętáy pámiéci królów Polfkich/ y od nas fą dáné [...] mogli wżywác *SarnStat* 53, 141, 412, 491, 947. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»szlachcic i obywatel; szlachta i obywatele« = *nobiles et terrigenae JanStat* (3:1): NA Roki Ziemfkié y Grodzkié powiátu káfzdégo/ Szláchtá y obywátele ná Roki iedné/ nie ma więcéy [...] tylko trzy pozwy wydávác. *SarnStat* 1155, *kt*, 1055, 1102.

»obywatele i rycerztwo« = *regnicolae et nobiles JanStat* (2): wżyfcy obywátele/ y Rycérztwo królełtwá náfzégó/ którzy bráciá/ álbo powinowáté fwé zábiiáią/ w oyczytéd dobrá nie mogą wftépowác *SarnStat* 595, 609. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.*]

»tubylec abo obywatel« (1): Gościom tedy á przychodniom niech wnich [*w karczmach*] wolno bédzied przebywác/ nietubylcom ábo obywátelom [*non incolis ac indigenis*] *ModrzBaz* 36v.

Przen (35) : *Leop Am* 8/8; *BudBib Mich* 7/13; Potym y wody okrašíł y nápełnił/ tworcá wżégó/ áby miály fwe obywátele *SkarŻyw* 259, 500; (*marg*) Czemu fię niebieskie miáfto zowie kościoł ná ziemi. (-). Niebieskim fię zowie/ iż w niebie ma więtfszá częśd y lepfszá miefzczan Twoich/ y więcey rynkow/ vlic y obywátelów fwoich. *SkarKaz* 634a, 2b, 122b; *SkarKazSej* 681a, 701a [2 r.], 702a [3 r.]; *KlonFlis* B4v.

Wyrażenia: »obywatel głógu« = *Jahwe* (1): Záf od zacności ziemie/ y od zupełności iey/ też przyiázni obywátelá głógu [*haboritoris rubi*]/ Przyidzied ono ná główę Iozefowéd/ y ná ciemię odłáczónego (od) bráciey iego. *BudBib Deut* 33/16.

»obywatel ludzki« = *człowiek* (1): Lecż iefli kto iefł táki/ coby okrom towarżyfłtwá ludzkiego żyć mogł/ á nikogo niepotrzebuiác fámby z fobá przeftawał/ ten nie za obywátelá ludzkiego/ ále ábo zá beftyiá/ ábo zá iákiego Bogá/ ma być rozumian [*non civis sed vel bellua, vel Deus putandus est*] *ModrzBaz* 3.

»obywatel niebieski« [*szyk 3:1*] (4): obywátele niebiescy byli ná tym/ áby záfie Apollo fwoy vrząd przyiáł. *BielKron* 22v; Ian s. [...] [*modlitwéd*] rozlicżnych obywátelów niebieskich/ hárfy y czáfze złóte/ wonnych zápáchów (to iefł/ iáko fámże wyłóżył/ modlitw Świętych) pełne/ [...] opifuie *LatHar* 325, 601; *PowodPr* 17.

»rajski obywatel« (1): POzdrowiam was przesłicżne kwiatki niebieskie/ o wielebni rayfcy obywátele *LatHar* 48.

»obywatele świata« = *ludzie* [*szyk 2:1*] (3): Wfłyfcy obywátele okręgu fwiátá [*omnes habitatores orbis*] ktorzy miefłkácié ná ziemi/ gdy podniefiono bédzied známie ná gorách/ vyżrzyćie/ á dzwięk trąby vflýfycied *Leop Is* 18/3; Przesłżłych rzecży álbo minęłych/ ludzka ftárożytnośd też piáfć nie zániedbálá [...] máiac miłośd ku potomkom fwoim obywátelom fwiáthá w rozmáitych narodziech rozlicżnemi ięzyki *BielKron* 333v; *LatHar* 595.

»obywatele ziemie, ziemskie« = *ludzie; habitatores terrae Vulg, PolAnt* [*szyk 9:2*] (7:4): Wy zyemfcy obywácielie vbodzy bogáci/ Słuchaycie z vft mych mądrości *LubPs* Nv; ftáradawne obywátele ziemie twoiey fwiętey [...] bez ráthunku chćiałes ftrácić *Leop Sap* 12/3; *BibRadz Apoc* 17/2; *BudBib Ier* 6/12, 10/18, *Soph* 1/18; Wołáią dużze zábitych/ ábych fię mścił krwie ich nád obywátelmi ziemie [*de terrae incolis*]. *ModrzBaz* 144; *NiemObr* 161; *LatHar* 492; *WujNT Apoc* 13/14, 17/2.

Szereg: »obywateł i domownik« (1): [Bóg] frodzey [...] karze krześcíańy gdy przestępuią mándaty włałnego syná Bożego [...] chwytaią się rzeczy ziemłkich [...] y przemijáiących: Którymi będąc obywatelmi y domownikámi Niebiełkimi [...] báwić się nie mieli? *PowodPr* 17.

Synonimy cf OBYWACZ.

Cf **OBYWACZ**

DDJ